

A CSALÁDI KOMMUNIKÁCIÓ MINTÁZATAI: LEHET-E SZERETETTELJES A KONFORMITÁS?¹

Kovács Gábor – Aczél Petra – Veszelszki Ágnes

kovacs.gabor.istvan@uni-nke.hu – aczel.petra.katalin@sze.hu –

Veszelszki.Agnes@uni.nke.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2025.3.3

Absztrakt

A család kommunikációs klímájának következményeit vizsgáló kutatások gyakran ismétlődő eredménye, hogy a származási család konformitása negatív hatással bír a serdülők vagy a fiatal felnőttek életminőségére. E mintázat a családi kommunikációmintázatok elméletének tükrében meglehetősen intuícioellenes: magyarázatot igényel, hogyan lehetnek ártalmas hatásai egy olyan jellemzőnek, amelynek részét képezi a családi harmóniára, egyetértésre és békére való törekvés is. Kérdőíves vizsgálatunk eredményei szerint a konformitás két, egymással gyengén korreláló aldimenzióra bontható: a fegyelmezést és az engedelmesség megkövetelését kifejező hideg konformitás elkülönül a családi egységét gondoskodó és szeretetteljes kommunikációval elősegítő meleg konformitástól. A konformitás pozitív formáit a területen alkalmazott sztenderd kérdőívek jellemzően figyelmen kívül hagyják.

Kulcsszavak

családi kommunikáció, konformitás, kérdőívfejlesztés, faktoranalízis, többdimenziós skálázás

FAMILY COMMUNICATION PATTERNS: CAN CONFORMITY BE AFFECTIONATE?

Gábor Kovács – Petra Aczél – Ágnes Veszelszki

Abstract

Research on the effects of family communication patterns (FCP) often reveal that a high level of conformity in the family of origin is detrimental to the well-being of adolescents or young adults. Such findings can be rather counterintuitive when interpreted in the framework of standard FCP theory: it is unclear how such negative consequences can be produced by a feature which contains positive elements such as harmony, agreement, and peace in the family. We present analyses of questionnaire data providing evidence that conformity consists of two, weakly correlated subdimensions: hard conformity (emphasising discipline and obedience) should be distinguished from warm conformity, which aims to facilitate the unity of the family through affectionate communication and showing care. Common measures of FCP typically neglect positive forms of conformity.

Keywords

family communication, conformity, questionnaire development, factor analysis, multidimensional scaling

¹ A tanulmányban bemutatott kutatást a Széchenyi Terv Plusz támogatta a Pannon Egyetem „Éghajlatváltozás Multidiszciplináris Nemzeti Laboratórium” elnevezésű RRF-2.3.1-21-2022-00014 azonosítószámú projektjével.

A CSALÁDI KOMMUNIKÁCIÓ MINTÁZATAI: LEHET-E SZERETETTELJES A KONFORMITÁS?

Kovács Gábor – Aczél Petra – Veszelszki Ágnes

kovacs.gabor.istvan@uni-nke.hu – aczel.petra.katalin@sze.hu –

Veszelszki.Agnes@uni.nke.hu

Bevezetés

A személyközi kommunikáció kutatásában a család mint kommunikációs közeg kiemelt jelentőséggel bír, hiszen a család az a közösségi forma, amely az emberiség egészét tekintve univerzálisan és kultúrától függetlenül jellemző, és amely az emberiség történelmét a kőkorszaktól kezdve töretlenül végigkísérte. Az utódaikat gondozó, védelmező, tanítgató főemlősök viselkedését megfigyelve az etológus szakember és a laikus számára egyaránt nyilvánvaló, hogy a családi összetartozás eredete nemcsak az emberi nyelv kialakulását előzte meg, hanem gyökerei az emberré válás előtti időkig vezetnek. Bár a társadalomtudományi terminológia szerint a család „társas intézmény”-nek tekintendő, jól érzékelhető a határvonal a család – részben biológiai eredetéből következő – természetessége és a civilizációk fejlődése során az ember által mesterségesen megalkotott intézmények között, mint például a vállalat, az iskola, az állam vagy akár a nemzetközi tudományos közeg. Ha egy munkacsoportot, egyetemi képzést vagy vallási közösséget „családias”-nak nevezünk, ezzel pozitívumként éppen azt emeljük ki, hogy az adott környezetben a csoport tagjai közötti interakciók közvetlenek, személyesek, és e tekintetben különböznek a szervezeti kommunikáció merev, hivatalos közlési formáitól, amelyek a mesterségesen létrehozott intézményekre egyébként jellemzők. A család mint kommunikációs közeg nemcsak az egyén, hanem az egész társadalom számára különleges státusszal bír: a fejlődéslélektan a családot tekinti a gyermek elsődleges szocializációs ágensének (Cole – Cole 2006), és a modern társadalmakra is jellemző, hogy kisebb-nagyobb problémák esetén az egyének a családtagjaiktól kapnak azonnali segítséget és érzelmi támaszt. A család kommunikációs légköre alapvetően meghatározza az egyén életminőségét, az egyén általános elégedettsége és mentális jólléte pedig közvetlenül hat a tanulmányi és munkahelyi teljesítményre. Így végső soron a családok közegében zajló személyközi kommunikáció tendenciái a társadalom egészének működőképességét is befolyásolják. Ezért tekinti a kommunikációkutatás központi jelentőségű feladatnak a családi kommunikáció megértését és hatásainak alapos feltárását.

Kétségtelen, hogy a családok kommunikációs viselkedését sokféleség jellemzi: a családok különböznek egymástól a tekintetben, hogy milyen témákról, milyen gyakran beszélnek egymással, milyen hangnemben, milyen véleményeket és attitűdöket fejeznek ki egymás iránt, milyen kommunikatív viselkedéseket tekintenek elfogadhatónak, és milyen témákat kerülnek. E komplex jelenségkör megértéséhez mégis szükséges, hogy rendelkezünk olyan elméleti kerettel, amely gazdaságos módon, viszonylag kis számú tényezőre visszavezetve ragadja meg a családi kommunikáció leglényegesebb szempontjait, amelyekből

az eltérések sokfélesége nagyrészt levezethető. E fontos elméletalkotási munka tudománytörténeti előzményei meglehetősen összetettek. Egyrészt a szülő és gyermeke közötti viszony természetét és dinamikáját már igen részletesen vizsgálták a kisgyermekkorai kötődéssel (Bowlby 1969, 1973, 1980) és a serdülőkori társas fejlődéssel (Coleman 1980) kapcsolatos pszichológiai kutatások. Másrészt a család közös értékeinek és a családon belüli véleménykülönbségek kifejezőmódjait a kommunikációkutatás már az 1970-es évek óta vizsgálja. E korai előzmények között is kiemelkedő jelentőséggel bír McLeod és Chaffee (1972, 1973) úttörő kutatássorozata, amelyben a családokban zajló információfeldolgozást vizsgálták, különös tekintettel a tömegmédiából származó üzenetek családon belüli megvitatására.

A jelen tanulmánynak nem célja a családi kommunikáció elméleteinek teljeskörű történeti áttekintése; a családi kommunikáció legfrissebb szakirodalmá ugyanis egyértelműen azt a képet tárja elénk, hogy a sokféle megközelítés közül kiemelkedik egy elméleti keret, amely az elmúlt két évtizedben rendkívül sikeresnek bizonyult, és a ma folyó kutatások túlnyomó részének elméleti alapját képezi. A *családi kommunikációmintázatok elmélete* (Family Communication Patterns Theory, FCPT) több mint két évtized kutatási eredményeit összesítve eredeti változatában Koerner és Fitzpatrick (2002a) publikálta. Az elméletről később újabb és újabb összefoglaló tanulmányok jelentek meg (Fitzpatrick 2004, Koerner – Fitzpatrick 2006, Koerner – Schrodtt 2014), e közleményekben azonban a modell kulcsfogalmai, terminusai és felépítése változatlanok maradtak: a szerzők a családi kommunikációval kapcsolatos friss kutatásokat összegzik és értelmezik a meglévő elmélet keretében. Koerner és Schrodtt (2014) arra mutat rá, hogy a területen ez az elméleti keret az egyetlen valóban átfogó jellegű magyarázat („grand theory”), amely a családtagok között zajló kommunikációs folyamatok jellegét nem speciális helyzeteket tekintve, hanem általános értelemben írja le.

A családi kommunikációmintázatok elmélete

Koerner és Fitzpatrick (2002a) elméletének központi tézise, hogy a családok kommunikációs klímája közötti különbségek alapvetően két fő dimenzió mentén ragadhatók meg: a családi kommunikáció jellegét egyrésztől *konverzációs orientáció*, másrésztől pedig a *konformitás-orientáció* határozza meg.

A *konverzáció* azt jelzi, milyen mértékben jellemzi a család kommunikációs klímáját, hogy a családtagok a legkülönbözőbb témák széles körét rendszeresen megbeszélik, és a család minden tagját arra ösztönzik, vegyen részt ezekben az interakciókban, ossza meg a tapasztalatait és véleményét a többi családtaggal. A magas konverzációs orientációjú családokra különösen jellemző, hogy a család egészét érintő döntéseket (például, hová menjen a család nyaralni, hogyan alakítsák át a lakásukat, vagy elköltözzenek-e egy másik városrészbe) a gyermekek bevonásával megbeszélik, és a végső döntés e közös egyeztetés eredményeképpen születik meg. Az olyan családokban, ahol a konverzációs orientáció alacsony, jóval ritkábbak a családi beszélgetések, és e beszélgetésekben előkerülő témák köre is szűkebb. A családtagok ritkán osztanak meg egymással személyes gondolatokat és érzéseket, a kommunikáció e helyett a gyakorlati teendőkkel kapcsolatos információcserére korlátozódik.

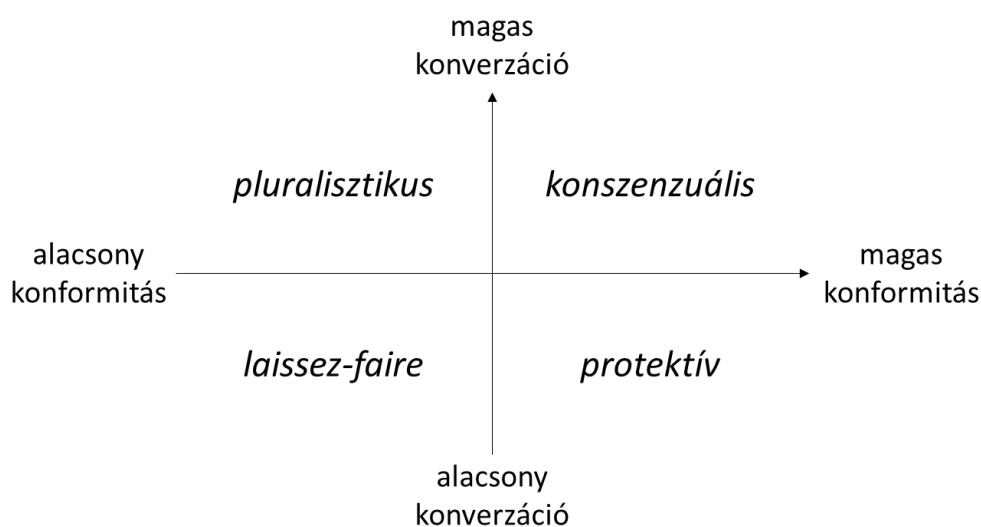
A *konformitás* azt mutatja, mennyire jellemző a család belső kommunikációjára az a tendencia, hogy fontosnak tekinti és nagy hangsúlyt helyez a családban a vélemények, az értékek és a hiedelmek egyneműségére. A magas konformitással jellemezhető családokban jellemzőbb, hogy a gyermekektől elvárják az engedelmességet, de ugyanakkor jellemzi e családokat a harmóniára, békességre való törekvés, a viták, konfliktusok kerülése és az erős egymásrautaltság is. Ahol alacsony a konformitás, ott a családnak ez a fajta „összezárása” nem jellemző: a családtagok elfogadják, hogy mindenki más, ezért saját világgéppel és preferenciákkal rendelkező, független egyénként tekintenek egymásra. Nem jelenik meg elvárásként, hogy a családtagoknak egymáshoz bármilyen értelemben hasonlóknak kellene

lenniük, így a véleménykülönbségeket – sőt a vitákat is – a családi élet természetes részének tekintik. A magas és alacsony konformitással jellemezhető családok között további lényeges különbség, hogy döntéshozási helyzetekben a magas konformitású családokban jóval fontosabb, hogy mi szolgálja a család mint egység javát, mint hogy mik az egyes családtagok mint egyének vágyai vagy érdekei.

Az elmélet kétdimenziós koncepciójából az következik, hogy egy adott családban a konverzációs orientáció lehet az átlagosnál magasabb vagy alacsonyabb, és ettől függetlenül, a konformitásorientáció szintén lehet átlag alatti vagy feletti. Ez alapján – ahogy az 1. ábra mutatja – négy alapvető családtípus különböztethető meg.

1. ábra

*A konverzáció és a konformitás szintjei által meghatározott négy családtípus
(saját szerkesztés)*

A *konszenzuális* családokban mindkét orientáció egyszerre magas: e családokban tehát fontos, hogy mindent szabadon megbeszélhessenek, ezzel együtt mégis arra törekcsenek, hogy megőrizsék a családon belüli egyetértést. A *protektív* családokat magas konformitás, viszont alacsony konverzációs orientáció jellemzi: a családtagok kevesebb témáról és kevésbé szabadon beszélgetnek egymással – előfordulhatnak tabutémák is, amelyek a szülő és gyermek között nem kerülhetnek szóba –, de rendkívül fontosnak tekintik, hogy a család egysége és szerkezete – amelybe a hierarchikus viszonyok is beleértendők – ne sérüljön. A *pluralisztikus* családokban éppen fordítva, a konverzációs orientáció magas és a konformitás alacsony: ennek következtében a családi kommunikációt nyitottság jellemzi, nincsenek tabutémák és bármely családtag bármilyen véleményt, illetve ellenvéleményt szabadon kifejezésre juttathat. Természetesen a szülők is megfogalmazzák álláspontjaikat, de nem törekednek arra, hogy saját értékrendjüket, hiedelmeiket és ízlésüket „továbbadják” a gyermekeknek, sőt kifejezetten bátorítják a gyermekeket arra, hogy tájékozódjanak, hozzanak önálló döntéseket, és szabadon alakítsák ki saját világvképüket. Végül, a *laissez-faire* családokban mind a konformitás, mind a konverzáció alacsony: ez abban mutatkozik meg, hogy a családtagok közötti kommunikáció a legszükségesebb közlendőkre szorítkozik, és a szülők nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget annak, hogy a családi életet egy meghatározott, rendezett mederben tartsák; nem állítanak fel olyan szabályokat, amelyek követését a gyermekektől következetesen elvárják.

Bár a kommunikációs klíma két fődimenziója egymástól fogalmilag különálló konstrukció, az elmélet nem állítja, hogy egymástól függetlenek (ortogonálisak) lennének. Sőt, már a korai mérések is egyértelműen kimutatható, gyenge-közepes negatív korrelációt találtak a konformitás és a konverzáció között (Koerner – Fitzpatrick 2002b). E negatív korreláció következményeként a protektív és pluralisztikus családok gyakoribbak, mint a konszenzuális vagy laissez-faire kategóriákba tartozók.

Az elmélet eredeti publikálása óta már több mint két évtized eltelt. Kérdés, hogy mennyire bizonyult a családi kommunikációmintázatok elmélete sikeresnek: vajon kiállta-e az idők próbáját? Mint látni fogjuk, egyértelműen kijelenthető, hogy Koerner és Fitzpatrick (2002a) eredeti koncepciója a kommunikációkutatás egyik sikertörténete, hiszen rendkívül nagyszámú kutatást inspirált, amelyek kimutatták, hogy a származási család kommunikációs klímájának e két fődimenziója szignifikánsan meghatározza az egyén későbbi viselkedéseinek, hiedelmeinek és attitűdjeinek széles körét. A modell tehát teljesíti azokat a kritériumokat, amelyeket egy hasznos elmélettől általában várunk: új kérdések felvetésével termékenyen hatott a terület kutatásának fejlődésére, és a kutatási eredmények szerint számos jelenséget sikeresen megmagyaráz.

Mi mindent határoz meg az egyén életében a származási családja kommunikációs klímája? E kutatási terület teljes körű áttekintése messze meghaladná e tanulmány terjedelmi korlátait, ezért a továbbiakban a legfrissebb kutatásokból válogatva összegezzük a legfontosabb hatásokat.

A család kommunikációs klímájának hatásai

A 2020-as évek kutatásait szemlélve szembeötlő egy általános tendencia: az eredmények szerint az egyén életére gyakorolt pozitív hatások jellemzően a magas konverzációs orientációval hozhatók összefüggésbe. A konformitásorientációval kapcsolatban a kép vegyes, de elmondható, hogy a vizsgált jelenségek többségében a konformitásnak vagy nincs kimutatható hatása, vagy valamilyen negatív hatással bír. A szakirodalomban kivételesnek mondható az olyan tanulmány, amely a magas konformitásorientációnak valamilyen pozitív hozadékká szolgáltat bizonyítékot. Ezt az általános megállapítást azért előlegezzük meg ezen a ponton, mert kutatásunk egyik központi kérdése: vajon mivel magyarázható, hogy a konformításra ilyen erősen „rájár a rúd”, annak ellenére, hogy e konstrukció az elmélet szerint szigorúság, a fegyelem megkövetelése és a korlátozás mellett olyan pozitív elemeket is tartalmaz, mint az egyetértés, az összetartozás, a családi béke és a harmónia?

A családon belüli kapcsolatok minősége

Aloia (2020) eredményei szerint a gyermek elégedettsége a szüleivel való kapcsolattal pozitívan korrelál a konverzációs orientációval, a konformitással azonban nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat. Szkody és McKinney (2021) szintén a szülő-gyermek kapcsolatot vizsgálta, de a kapcsolat minőségén túlmenően arról is gyűjtöttek adatot, hogy a fiatal felnőttek milyen gyakran kértek segítséget vagy támogatást a szüleiktől, és milyen gyakran nyújtottak segítséget, illetve támogatást a szüleiknek. Az eredmények azt mutatták, hogy a protektív családokban jóval kevésbé volt jellemző a segítségkérés és -nyújtás, míg a pluralisztikus családokban messze jellemzőbbek voltak e viselkedések. Több kutatás is foglalkozott a generációkon átívelő, nagyszülő-unoka kapcsolatok minőségével is. Gettings és McNallie (2021) modelljében a konverzáció szignifikánsan összefüggött a nagyszülő-unoka és a nagyszülő-gyermek (azaz: nagyszülő-szülő) kapcsolattal való elégedettséggel, míg a konformitás általában nem – és annak egyetlen aldimenziója sem – függött össze az elégedettséggel egyik diádtípusban sem. Egy másik tanulmányban (McNallie – Gettings 2022)

a szerzők azt találták, hogy a magas konverzációs orientációjú családokban több olyan viselkedés is gyakoribb, amellyel a nagyszülők az unokájukkal való kapcsolatukat ápolják. Szignifikánsan jellemzőbb volt e családokban a nagyszülők részéről a szeretet és a pozitív érzelmek (például a vidámság) kimutatása, a konfliktuskezelés (például bocsánatkéréssel), a nagyszülői tanácsok, illetve, hogy a nagyszülők más személyeket (rokonokat vagy közös ismerősöket) is bevontak az unokával való kapcsolat ápolásába. A magas konformitás ugyanakkor kifejezetten csökkentette e viselkedések gyakoriságát a nagyszülőknél.

Kapcsolattartás a családtagokkal

Buehler et al. (2022) eredményei szintén megerősítik, hogy a magas konverzációs orientációjú családból származó egyének elégedettebbek a szüleikkel való kapcsolattal és általában kevésbé érzik magukat magányosnak, míg a magas konformitásorientációval bíró családokban szocializálódott egyének elégedetlenebbek a szüleikkel való kapcsolattal, és magányosabbnak is érzik magukat. A kutatás ezzel együtt azt is vizsgálta, hogy milyen módon kommunikáltak a résztvevők a szüleikkel, és azt találták, hogy a magas konverzációjú családokból származóknál gyakoribb, a magas konformitású családokból származóknál viszont ritkább, hogy a felnőtt – a közvetlen kommunikáción túlmenően – különböző technológiai eszközöket is használ a szüleivel való kapcsolattartásra, illetve hogy a különböző csatornákon folyó kommunikációt integrálják (például négy szemközt beszélgetésben is szóba hozzák, amiről korábban e-mailben vagy közösségimédia-platformon leveleztek). Tanis és Buijzen (2021) annak az egyre terjedő jelenségnek a lehetséges okait vizsgálta, mikor a fiatal felnőttek leltiltják szüleik hozzáférését a közösségi médián megosztott tartalmaikhoz (azaz: törlik a szüleiket az online barátaik listájáról). Sok fiatal kínosnak érzi, hogy szülei „barát”-ként szerepelnek a közösségimédia-oldalukon; zavarják őket a szüleik posztjai, és hogy a szüleik láthatják, ők maguk mit posztolnak, mit osztanak meg, és mit kedvelnek. A kutatás eredményei szerint a szülők eltávolítása a barátok közül gyakoribb a magas konformitással bíró családok esetében és ritkább a magas konverzációval jellemezhető családok esetében.

Kötődés és autonómia

Számos vizsgálat foglalkozott azzal, hogyan befolyásolja a család kommunikációs klímája a gyermek (majd később a fiatal és érettebb felnőtt) kötődését szüleihez, és hogy e kötődési mintázatok áttevédnék-e más emberi kapcsolatokra. Jiao (2021) kutatása két negatív kötődési mintázatra fókuszált: a *szorongó* kötődésre („aggódom, hogy nem szeret”) és az *elkerülő* kötődésre („nem mutatom ki az érzelmeimet”, „nem akarom, hogy túl közel kerüljön hozzám”). Eredményei szerint a magas konformitás mind a szülővel, mind a romantikus párkapcsolatokban összefügg a szorongó és elkerülő kötődés megjelenésével (de erősebben hat a szülővel való kapcsolatra). A konverzáció hatása kizárólag a szülőhöz való kötődésre vonatkozóan figyelhető meg, ott viszont a korreláció negatív, tehát magas konverzáció esetén kevésbé jellemzőek a szorongó és elkerülő kötődésmintázatok.

A felnőtt kötődéstípusokat vizsgáló fejlődéslélektani kutatások az autonóm kötődést tekintik az ideális mintázatnak (Main – Kaplan – Cassidy 1985). A szüleihez autonóm módon kötődő felnőtt számára nem okoz nehézséget a szüleitől való eltávolodás, de nem is kíván túlságosan eltávolodni a szüleitől. Az autonóm felnőttre jellemző, hogy reálisan látja a szüleivel való kapcsolatát, meghallgatja, megfontolja vagy akár ki is kéri szülei véleményét és tanácsait bizonyos kérdésekben, de nemcsak képes, hanem hajlamos is saját értékei, hiedelmei és érdekei szerint dönteni és cselekedni. Jiao, Wang és Fu (2022) vizsgálatának eredményei szerint az autonómia kialakulásához a pluralista családtípus jelenti az optimális környezetet: a pluralista klímában nevelkedett gyermekek válnak végül leginkább autonóm felnőttekké. További

érdekes eredmény, hogy a szerzők szignifikáns interakciót találtak a családi kommunikáció két fő dimenziója között: a konverzáció pozitív hatása alacsony konformitás mellett érvényesül erősen, közepes konformitás mellett gyengén, magas konformitás mellett viszont eltűnik a hatás. A magas konformitás tehát „blokkolni” képes a konverzáció jótékony hatását az autonómia kialakulására.

Problémák és mentális jóllét

Az autonómia kialakulásához fogalmilag kapcsolódó kérdéskör, hogy hogyan befolyásolja a családi kommunikáció a problémákkal való megküzdés képességét. A fiatal felnőttek életében a főiskolai/egyetemi évek kezdete számos új kihívást jelent: új környezetben új normáknak kell megfelelni, és a pénzügyi nehézségek is gyakoriak ebben az életszakaszban. A nehézségekkel való megküzdés képességét *rezilienciának* nevezzük: a magas rezilienciával bíró egyén különféle akadályok, kihívások vagy akár tragédiák megtapasztalásakor is jól viseli a kivételes körülményeket, nem omlik össze, képes alkalmazkodni, higgadtan megoldást keresni, gyorsan visszarázódni az mindennapokba, és pozitív lelki állapotban továbblépni. Dorrance Hall, Shebib és Scharp (2021) az első szemeszterüket töltő főiskolai (college) hallgatók körében vizsgálták a családi kommunikáció, a reziliencia és az úgynevezett „helikopterszülői magatartás” összefüggéseit. A helikopterszülő elnevezés egy metafora: azt fejezi ki, hogy a szülő folyamatosan ott „lebeg” a gyermek felett, a fiatal felnőttet gyermekként kezelve intézi az ügyeit, döntéseket hoz helyette, és minden problémáját igyekszik megoldani. A szerzők azt találták, hogy mind a konverzáció, mind a konformitás pozitívan korrelált a helikopterszülői magatartások gyakoriságával, amely viszont negatívan hatott a rezilienciára. A konformitás esetében azonban jóval erősebb a korreláció a helikopterszülőséggel, így a teljes oksági útvonal együtthatója is magasabb. Ehhez hasonlóan Segrin, Jiao és Wang (2022) eredményei is azt mutatják, hogy a túlzott szülői szerepvállalás (overparenting) jelensége jellemzőbb a magas konformitású családokra, és kevésbé jellemző a konverzációorientált családokra.

Több friss kutatás szerint a családi kommunikáció jellege a fiatal felnőttek mentális egészségére is kimutatható hatással van. A magas konformitással jellemezhető családokból származó fiatal felnőttek gyakrabban tapasztalnak mentális egészségi problémára utaló tüneteket, mint például az idegesség, a feszültség, a depresszió, az étvágytalanság vagy a kimerültség. A magas konverzációval jellemezhető családi háttér hatása ennek éppen az ellentéte: a ilyen háttérű fiatalok általában jobb mentális állapotban vannak, ritkábban számolnak be ilyen jellegű tünetekről (Schrodt 2020). Zhou et al. (2023) a serdülőkori depresszió jelenségét vizsgálta, és adatai egyértelműen azt mutatják, hogy a konverzációs orientáció védelmet jelent a depresszió ellen, míg a konformitás növeli a depresszió valószínűségét. E mintázat a fiúk/lányok, illetve a fiatalabb/idősebb serdülők körében is konzisztensen megfigyelhető. A tanulmányban a depresszió 27 különböző tünetét vizsgálták, mint például: szomorúság, pesszimizmus, magányosság, barátok hiánya, öngyűlölet, viselkedészavarok, engedetlenség, ingerlékenység, testképzavar, étvágytalanság vagy a tanulmányi teljesítmény romlása. A családi kommunikáció klímája a depresszió valamennyi tünete közül a szeretetlenség érzetével korrelált a legerősebben: e tünet a konverzációval negatív, míg a konformitással pozitív összefüggést mutatott.

Egyelőre nem rajzolódik ki világos kép arról, hogy miféle mechanizmuson keresztül érvényesül a családi kommunikáció hatása a mentális jóllétre, de bizonyos részeredmények már ezt a kérdést is kezdik megvilágítani. Segrin, Jiao és Wang (2022) például az öndeterminációs elmélet (Deci – Ryan 2002) keretében vizsgálta a hatást, amely szerint az ember három alapvető, univerzális pszichológiai szükséglettel rendelkezik, és ezek kielégítésére törekszik: (1) az autonómia („szabad akarattal rendelkezem, és ezt érvényesíteni is tudom”), (2) a kompetencia („bizonyos feladatokat jól el tudok látni; van, amiben jó vagyok”), és (3) a

valahová tartozás („kötődöm más emberekhez, és fontosak vagyunk egymásnak”). Segrin, Jiao és Wang eredményei szerint a magas konverzációjú családokban hatékonyabban elégítik ki a gyermekben ezeket az alapvető pszichológiai igényeket, és ez eredményez magasabb szintű mentális jóllétet. Ezzel szemben az alacsony konverzációjú családokban gyakran csorbát szenved az alapvető pszichológiai igények kielégítése. További magyarázatot jelenthet, hogy Schrodtt (2020) eredményei szerint a konverzáció és a konformitás mentális jóllétre gyakorolt hatásai az érzelmi munkán mint mediátorváltozón keresztül érvényesülnek: az alacsony konverzációjú és magas konformitású családokban a gyermekek több érzelmi munkát végeznek, amelynek két fő típusa a *felszíni színlelés* (surface acting), ami azt jelenti, hogy a gyermek eljátssza az adott helyzetben elvárt érzelmet, míg más érzelmeket elrejt, valamit a *mély színlelés* (deep acting), amikor a gyermek valóban igyekszik kiváltani magában és átélni azt az érzelmi állapotot, amelyet az adott helyzetben elvártak vagy előnyösnek érez.

Egészségügyi következmények

Ha a családi kommunikáció a mentális jóllétre kimutatható hatással bír, vajon találunk-e hasonló összefüggéseket a fizikai egészségre vonatkozóan is? E problémakörön belül a kutatások elsősorban nem a konkrét egészségügyi problémákra, hanem az egészséggel kapcsolatos kommunikációra, érzelmekre és szándékokra helyezték a hangsúlyt. Thomas és Hovick (2021) az egészségügyi önfeltárást (health self-disclosure) mint kommunikatív aktust vizsgálta. A szerzők arra az eredményre jutottak, hogy a magasabb konverzációval jellemezhető közegben nevelkedett fiatal felnőttek többen beszélnek szüleikkel egészségükről, míg a konformitásorientáció nem mutatott összefüggést e viselkedéssel. Kauer és Burke (2023) a fiatal felnőttek testsúllyal kapcsolatos érzelmi reakcióit vizsgálták. Két függő változót mértek: az egyik a testsúllyal kapcsolatos aggodalom (vagyis hogy az egyén fél az elhízástól, aggódik a testsúlya és az alakja miatt, és sokat gondol a testsúly és az étrend fontosságára), a másik pedig a testsúllyal kapcsolatos kommunikációs félelem (vagyis hogy az egyén a testsúly témáját érzékeny és nehéz témaként érzékeli, nem szívesen beszél róla, tart az olyan helyzetektől, mikor szóba kerülhet, és kényelmetlenül érzi magát, ha ez megtörténik). A szerzők azt találták, hogy a konverzációs orientáció csökkenti a testsúllyal kapcsolatos aggodalmakat és kommunikációs félelmeket egyaránt, a konformitásorientáció viszont növeli a testsúly témájára vonatkozó kommunikációs félelmeket. Az eredmények ezen felül azt is mutatják, hogy e hatások a szülők által gyakorolt negatív társas kontrollon mint mediátoron keresztül érvényesülnek, vagyis az alacsonyabb konverzációval és magasabb konformitással bíró családokban a szülők több negatív megjegyzést tesznek a gyermek testsúlyára, és ez váltja ki később e negatív érzelmi reakciókat.

A konformitás paradoxonja

A családi kommunikáció lehetséges hatásait vizsgáló tanulmányok összehasonlító értelmezését nagyban megkönnyíti, hogy az elméleti háttér az elmúlt két évtizedben lényegében változatlan maradt. A fenti ismertetett friss kutatások is jellemzően Koerner és Fitzpatrick 2002-ben megjelent elméleti cikkében (2002a) megfogalmazott definíciókra hivatkoznak, és a két fődimenzió mérésére egy ma már több mint harmincéves eszközt alkalmaznak: az eredeti formájában 1990-ben publikált ún. *átdolgozott családi kommunikációs mintázatok* kérdőívet (Revised Family Communication Patterns, RFCP, Ritchie – Fitzpatrick 1990). Az eredmények összesítése egyértelmű mintázatot mutat: míg a konverzációs orientáció számos pozitív hozadékkal bír, a konformitás főként negatív következményekkel hozható összefüggésbe (bár e hatások ritkábbak és általában gyengébbek, mint a konverzáció pozitív hatásai). Ezek az általános tendenciák a szakirodalomban kétségtől markánsan megmutatkoznak, ugyanakkor

a konformitás ártalmasságával kapcsolatos szinte egyöntetű eredményekben érezhető egy erősen intuícióellenes elem. A konformitásorientáció Koerner és Fitzpatrick (2002a) eredeti meghatározása szerint ugyanis nem szükségszerűen negatív jellemző. A káros hatások észszerűnek tűnnek, ha az eredményeket úgy értelmezzük, hogy a gyermeket mindenben korlátozó, ellentmondást nem tűrő szülői kommunikáció a gyermekben elégedetlenséget, bizalmatlanságot, zárkózottságot vált ki, és akár későbbi mentális zavarokhoz is vezethet. De az eredeti meghatározás szerint a konformitás nem szükségszerűen vasszigor és totális ellenőrzés formájában valósulhat meg: a szülő más típusú „eszköztárral” is törekedhet arra, hogy a család alapvető világnézeti szempontból egységes legyen, és a gyermeknek átadja azt az értékrendet, amely igazságáról és hasznosságáról szilárdan meg van győződve. Ha a konformitásnak e gondoskodóbb, szeretetteljesebb megnyilvánulási formáit is figyelembe vesszük, akkor már nehezen érthető, hogyan lehetnek egy olyan jellemzőnek karakteresen negatív hatásai, amelynek részét képezi a családi béke, a harmóniára törekvés és a rendezettség?

E visszásságot a konformitás negatív következményeivel kapcsolatban Hesse et al. (2017) is észrevették, és a jelenséget a szerzők a ma is gyakran alkalmazott mérőeszköz, az RFCP kérdőív tartalmára vezetik vissza. Tanulmányukban arra mutatnak rá, hogy tartalmi érvényesség szempontjából e kérdőív tételei problémásnak tekinthetők. Míg az elméleti definíció szintjén Koerner és Fitzpatrick (2002a) is számos pozitív tényezőt említ a konformitás megnyilvánulásai között, a több mint tíz évvel korábban szerkesztett kérdőívben a konformitást mérő tételek kivétel nélkül e dimenzió valamely negatív aspektusát fogalmazzák meg: például, hogy a gyermek nem kérdőjelezheti meg a szülő döntését, a szülők a gyermeket nem tekintik egyenrangú partnernek, nem tűrik az ellenkezést, és elvárják, hogy utasításainak a gyermek kérdés nélkül engedelmeskedjen. Hesse et al. szerint a konformitásnak ez az egyoldalú operacionalizálása később visszahatott arra, hogy a kutatók hogyan értelmezték a mögöttes konstrukciót, és e folyamat hatására az eredetileg összetartozást, közösséget, egyetértést kifejező dimenzió egyre negatívabb színezetet öltött. A területen dolgozó kutatók egyre inkább a szigorú kontrollnak, az ellentmondást nem tűrő fegyelmezésnek és a kényszerítő eszközök alkalmazásának feleltették meg a konformitás dimenzióját. Ezzel párhuzamosan a konformitás hatásaival kapcsolatban megfogalmazott hipotézisek is egyre inkább káros következményeket hoztak összefüggésbe e dimenzióval.

Hesse et al. (2017) ezt az elmozdulást súlyos elméleti következtetlenségnek tekintik. A szerzők arra is rámutatnak, hogy ha szélesebb körben kitekintünk a gyermeknevelés és a szülői magatartás szakirodalmára, akkor számos példát találunk arra, hogy a konformitás pozitív módon is kommunikálható, és ez esetben pozitív következményekkel jár. Például, Darling és Steinberg (1993) elméletében az *elvárásokat támasztó* (demanding) szülői stílus jelentős átfedést mutat a konformitás fogalmával, míg a *válaszkész* (vagy: *reagáló*; responsive) szülői stílus a konverzációs orientációval rokon. Az elvárásokat támasztó szülőt az elmélet csak abban az esetben tekinti negatív hatásúnak, ha az nem párosul megfelelő válaszkészséggel. Ha a szülő következetesen reagál a gyermek igényeire és helyzetére, akkor a világos szülői elvárásoknak jellemzően pozitív hatásai mutatkoznak meg.

A konformitás két arca

Tanulmányukban Hesse et al. (2017) mellett érvelnek, hogy az empirikus eredmények érvényes értelmezéséhez elengedhetetlen, hogy a konformitás fődimenzióján belül az elmélet szintjén is megjelenítsünk egy alapvető distinkciót. A szerzők nem változtatnak a konformitás eredeti jelentésén, amely szerint ez az orientáció azt fejezi ki, mennyire jellemző a kommunikációs klímára az a törekvés, hogy a vélemények, értékek és hiedelmek a családon belül homogének legyenek. Mindezzel együtt viszont felhívják a figyelmet arra, hogy ezt a fajta

családi egységet mint célt a szülők különféle módokon igyekeznek megvalósítani, és a konformitásnak egészen eltérő arculatai különböztethetők meg aszerint, hogy milyen eszközökkel próbálják meg a család nagyobb hatalommal rendelkező tagjai más családtagok véleményét és értékrendszerét befolyásolni. A konformitás különféle megnyilvánulási formái közötti különbség tehát nem a célban, hanem a végrehajtás módjában mutatkozik meg.

A családi kommunikáció azon jellemzőit, amelyeket az RFCP tételei mérnek, és amelyek tipikusan negatív következményekkel hozhatók összefüggésbe, Hesse et al. (2017) *hideg konformitás*nak nevezik. A hideg konformitás fő viselkedéses összetevői a következők: (1) A szülők közvetlenül irányítják a gyermek(ek) életét, (2) szigorúan felügyelik/ellenőrzik a gyermek tevékenységeit, (3) korlátozzák a gyermek szabadságát, annak érdekében, hogy a gyermeket ne érhessek külső hatások (például barátok véleményei), (4) nem vagy nagyon ritkán engedélyezik, hogy a gyermek a szabad idejét a családtól távol töltsse, és (5) a gyermeknek kötelező bizonyos hiedelmekkel, véleményekkel egyetértenie, annak ellenére, hogy azokról részletes magyarázatot nem kap: ezeket megkérdőjelezni vagy ezekről vitát kezdeményezni a családban tabu.

A családban az egyetértés azonban nem kizárólag a hideg konformitás eszköztárával érhető el. Hesse et al. (2017) *meleg konformitás*nak nevezik, mikor az értékek, attitűdök és vélemények konzisztenciáját a szülők olyan klíma megteremtésével igyekeznek elérni, amelyben közös tapasztalat, hogy a családtagok közel állnak egymáshoz és bízhatnak egymásban. A meleg konformitás jellemzője, hogy a szülők viselkedése e közelség megőrzésére irányul. Ennek érdekében (1) arra törekcszenek, hogy a család minél több időt töltsön együtt olyan tevékenységekkel, amelyek során valóban egymásra figyelnek, (2) ennek biztosítása érdekében szabályokat is felállíthatnak (például, hogy a családi programról a serdülő gyermek sem maradhat távol), (3) a számukra fontos értékeket és hiedelmeket őszintén kommunikálják a gyermekkel, de (4) mindig készen állnak arra, hogy elmagyarázzák, miért tartják azokat fontos igazodási pontnak az életben, és (5) a gyermektől nem pusztán elvárják az egyetértést, hanem igyekeznek a család közös értékeinek fontosságáról meggyőzni. Természetesen a meleg konformitásnak is részét képezi, hogy a családi élet meghatározott rendben zajlik, a szülők ragaszkodnak bizonyos szabályok betartásához, a gyermektől elvárják a fegyelmezett viselkedést, és a szükséges mértékben ellenőrzik a gyermek életének egyes részleteit (például, hogy rendben van-e a házi feladata). Mindezt azonban úgy teszik, hogy a gyermek érezze, e viselkedések mögött a gondoskodás szándéka húzódik meg, és nem a családi hierarchiából adódó öncélú hatalomgyakorlás. Ennek eredményeképpen a gyermek a szülő magatartásában valódi tekintélyt lát és nem önkénnyt. (Más szavakkal: a szülőt *autoritásként* érzékeli, de nem *autoriterként*.)

Mi a fő előnye annak, ha a család kommunikációs klímájának elméletében a konformitás dimenzióba visszavezetjük ezt a pozitív elemet? Egyrészt ezáltal megmagyarázhatóvá válik a családi kommunikáció kutatásában az az anomália, hogy ismétlődően ártalmas hatásokkal mutat összefüggést egy olyan jellemző, amelynek definíció szerint részét képezik olyan pozitív elemek, mint a „harmónia”, a „békesség” és az „egyetértés”. E paradox mintázat jól magyarázható azzal, hogy a kutatásokban alkalmazott mérőeszközök (mint a RFCP) tipikusan a konformitás hideg aspektusát operacionalizálták, és annak szeretetteljes, gondoskodó formáit figyelmen kívül hagyták. Másrészt, a jövő családkutatása szempontjából is fontos lehet e megkülönböztetés, mivel új, árnyaltabb hipotézisek vizsgálatát teszi lehetővé. A konformitás általános hatásain túlmenően külön vizsgálhatók lesznek olyan hipotézisek, amelyek szerint a hatás természete azon múlik, hogy a konformitás hideg vagy meleg formában nyilvánul-e meg. Végül, e megkülönböztetés az új kutatási eredmények alkalmazásának területén is rendkívül hasznos lehet. A fent ismertetett kutatások például egyértelmű bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy a gyermek életének minden részletére kiterjedő, túlzott szülői ellenőrzés káros hatással

van a gyermek autonómiájának fejlődésére. Veszélyes következtetés lenne azonban kijelenteni, hogy a szülői kontroll általában negatív hatású. A hideg és meleg konformitás megkülönböztetése által sokkal árnyaltabb ismereteket szerezhethetünk arról, hogy a gyermek életébe milyen mértékű és jellegű bevonódás az, amely a gyermek javára válik, és ezek az új tudományos eredmények közvetlenül visszacsatolhatók a családsegítés és a családterápia mindennapi gyakorlatába.

A kutatás célja

A jelen tanulmány Hesse et al. (2017) kutatásának szerves folytatása. E fontos előzményben publikált mérőeszköz tételei empirikus adatgyűjtésből származnak: az adatközlőket nyílt kérdések formájában arra kérték, írjanak a saját származási családjukról példákat arra, hogy a szüleik explicit módon arra törekedtek, hogy a gyermekek véleményét/hiedelmét befolyásolják annak érdekében, hogy azok hasonlóak legyenek az övéikhez. A szerzők e válaszok alapján konstruálták meg a meleg konformitásviselkedések és a hideg konformitásviselkedések készletét, amely a későbbi mérőeszköz alapjául szolgált. A meleg konformitásviselkedések közé tartoztak például közös családi nyaralások/programok/ebédek, a családi templomba járás és a kapcsolattartás távolabbi rokonokkal. Hideg konformitástevékenységnek minősültek, többek között, a megkérdőjelezhetetlen szabályok, a családon kívüli kapcsolatok korlátozása, a szigorú hierarchia és fegyelmezés, illetve a családon kívüli személyek gúnyolása.

Míg tehát a Hesse et al. (2017) tanulmánya Koerner és Fitzpatrick (2002a) eredeti konformitásdefinícióján alapult, a mérőeszközök tartalmának alapját jelentő „nyersanyag” nem közvetlenül az elméletből, hanem az emberek közvetlen tapasztalatait tükröző empirikusan gyűjtött adatokból származik. Kérdés azonban, hogy ezzel a szerzők nem távolodtak-e el – akár akaratlanul – a konformitás részletesen kidolgozott elméleti meghatározásától. Vizsgálatukban az adatközlők mindössze egy tömör, két mondatból álló definíció alapján alkothattak képet a konformitás fogalmáról, és erre az ingerre válaszként kellett felidézniük a példákat saját életükből. A szakirodalom azonban ennél jóval részletesebben írja körül a konformitás mibenlétét. Az eljárás ilyen módon nem garantálta, hogy az adatközlők pontosan azt értsék a fogalmon, ami az elméleti definíció tartalma.

Vizsgálatunkban ezért arra vállalkoztunk, hogy megkíséreljük egy másik módszerrel is korrigálni az RFCP konformitásskálájának aszimmetriáját. Mivel az eredeti tanulmányok explicit módon említik a konformitás pozitív és negatív aspektusait egyaránt, megkíséreltünk olyan mérőeszközt alkotni, amely tartalma közvetlenül az elméletből származik, és megvizsgálni, hogy e deduktív módszerrel előállított eszközzel is kimutatható-e világos határvonal a konformitás hideg és meleg megnyilvánulásai között. Az empirikusan gyűjtött példák helyett a mi kérdőívünk alapanyagát közvetlenül a családi kommunikációs mintázatok elméletének leggyakrabban hivatkozott forrása jelentette, Koerner és Fitzpatrick 2002-ben publikált elméleti tanulmánya; azon belül pedig konkrétan a konverzáció- és a konformitásorientációk és a négy családtípus részletes leírása (2002a: 85–87). E szöveg számos példával illusztrálja a két fő dimenzió lehetséges megnyilvánulási formáit, amelyek alapján azonosíthatók ezen átfogó sémák elemi összetevői. Ha az elmélet helyes, ezek az összetevők (más néven: fazetták) bár fogalmilag elkülöníthetők, erősen korrelálnak egymással: ez alapján jelenthető ki, hogy a családi kommunikáció sokfélesége két fő faktorra leképezhető. Elemzésünk fő célja tehát az volt, hogy ellenőrizzük ezt az implicit állítást. Ha az elmélet alapján elkülöníthető összetevőket külön-külön mérjük, a feltáró elemzés alapján vajon világosan elkülönül-e a konverzációhoz és a konformitáshoz tartozó két tömb, vagy egy másfajta struktúra válik láthatóvá, amelyben a konformitás hideg és meleg formái egyértelműen körülhatárolható és elkülönülő változócsoportokat alkotnak?

Kutatási kérdéseink tehát a következők:

- KK1: A vonatkozó elméleti szakirodalom leggyakrabban hivatkozott forrása alapján a családi kommunikáció két fő dimenziójának milyen összetevői (fazettái) azonosíthatók?
- KK2: A fazetták összefüggésrendszerének feltáró elemzése az eredeti elmélettel összhangban álló képet mutat-e, vagy megerősíti a konformitás dimenzióján belül két aldimenzió elkülönítésének szükségességét?

Módszer

Kutatásunk első fázisában azonosítottuk azokat a fogalmi elemeket, amelyek Koerner és Fitzpatrick (2002a) klasszikus elméleti tanulmányában közölt példákban explicit módon megfogalmazásra kerültek. A konverzációs orientációt bemutató bekezdésekben (2002a: 85) hét, fogalmilag világosan elkülöníthető, de az elmélet szerint egymással erősen korreláló összetevőt találtunk: (1) a családi beszélgetések témáinak sokfélesége (KONV-1-TÉM), (2) a beszélgetések gyakorisága (KONV-2-IDŐ), (3) a beszélgetések spontaneitása (KONV-3-SPONT), (4) a mindennapi élet eseményeinek megbeszélése (KONV-4-ESEM), (5) gondolatok és vélemények megosztása egymással (KONV-5-VÉLEM), (6) az érzelmek megosztása egymással (KONV-6-ÉRZ) és (7) a közös döntésekről való egyeztetések (KONV-7-DÖNT). A konformitásorientáció részletes leírásában (2002a: 85–86) nyolc fogalmi elem volt azonosítható: (1) az értékek és világnézet egyneműsége (KONF-1-ÉRTÉK), (2) az attitűdök egyneműsége (KONF-2-ATT), (3) a vélemények/hiedelmek egyneműsége (KONF-3-VÉLEM), (4) harmónia, békesség, konfliktuskerülés (KONF-4-HARM), (5) a családi kötelék és az egymásra utaltság (KONF-5-KÖT), (6) a családi érdekek elsőbbsége az egyéni érdekekkel szemben (KONF-6-ÉRD), (7) a gyermek engedelmségének megkövetelése (KONF-7-ENF) és (8) szigorú hierarchia, amely együtt jár a partneri viszony hiányával (KONF-8-HIER). A tanulmányban a négy családtípus bemutatása (2002a: 87) nem említ a fentiekén kívül egyéb összetevőt.

A második fázisban a szövegelemzéssel feltárt struktúrának megfelelő kérdőívet konstruáltunk, amelyben minden fazettának legalább két tétel – egy egyenes és egy fordított tétel – felelt meg. Három fazetta esetében (a témák sokfélesége, az értékek/világnézet egyneműsége és családi kötelék/egymásra utaltság) a fogalmi komplexitás miatt nem volt lehetséges az összetevő tartalmának teljes lefedése mindössze két állítással. Ezért ezekben az esetekben – hogy elkerüljük az ún. „duplacsöví” kérdések módszertani problémáját (Bryman, 2012: 255) – egy-egy fazettának négy tétel (két egyenes és két fordított item) felel meg a kérdőívben. A kérdőív valamennyi tétele megtalálható a Függelékben. A kérdőív tételek bemutatási sorrendjének meghatározásakor ügyeltünk arra, hogy a fő- és aldimenziók struktúrája az adatközlő számára ne legyen nyilvánvaló, hogy ezáltal is csökkentjük az alanyi reaktivitás kockázatát. Ennek érdekében a kérdőívben a tételek sorrendje egy véletlenszerű permutáció, amely eleget tesz annak a további feltételnek is, hogy egyetlen alkalommal sem szerepel két, azonos fazettához tartozó tétel közvetlenül egymás után. Az adatközlők ötfokú skálán nyilatkoztak arról, milyen mértékben voltak jellemzők a saját családjukra az egyes tételekben megfogalmazott állítások. Az értékelés során az egyes fazettákhoz tartozó pontszámokat a tételekre adott válaszok átlaga adta, amelyet a fordított tételekre kapott válaszok pontszámainak tükrözését követően számítottunk ki.

Kérdőívünket 162 adatközlő töltötte ki, valamennyien a Pannon Egyetem (105 fő) vagy a Budapesti Corvinus Egyetem (57 fő) hallgatói (55 férfi, 107 nő, átlagéletkor: 24,6 év, az

életkor szórása: 5,9 év). A kényelmi mintavétel következtében a résztvevők csoportja számos változó tekintetében (életkor, lakóhely, iskolai végzettség, kognitív képességek, szocioökonomiai státusz) egyeneműbb az általános populációnál, amely vizsgálatunk külső érvényességét korlátozza: e tényezőre az eredmények értelmezése során hangsúlyozottan tekintettel kell lennünk.

Az adatközlők toborzása mindkét intézményben központilag kiküldött elektronikus üzenetek útján történt. A résztvevők részletes tájékoztatást kaptak a kutatás céljáról, menetéről és az adatkezelés módjáról, és önként, tájékozott beleegyezésük egyértelmű kinyilvánítását követően kezdhették meg az ív kitöltését. A kérdőívvel személyes adatot nem gyűjtöttünk. Az adatfelvétel időpontjában a két intézményben kutatásetikai bizottság nem működött: az adatgyűjtés mindkét helyszínen a jogi osztállyal egyeztetve, a vonatkozó adatkezelési jogszabályoknak megfelelően történt.

A kutatásban való részvétel ösztönzésére a felhíváshoz egy nyereményjátékot kapcsolunk, amelyben a sorsolással kiválasztott három nyertesnek egy-egy 10 000 Ft értékű ajándékkupont ajánlottunk fel. A teljes anonimitás és az azonosíthatóság egyidejű biztosítása érdekében a kérdőív elektronikus felületén – az adatgyűjtéshez használt Qualtrics platform segítségével – minden résztvevő számára egy nyilvános azonosítót és egy privát jelszót generáltunk, amelyek a kérdőív beküldésekor jelentek meg. Az adatgyűjtés lezárását követően a kérdőív honlapján tettük közzé a nyertesek nyilvános azonosítóját, akik a nyeremény átvételekor privát jelszavukkal igazolhatták személyazonosságukat.

A kérdőívet alkotó tételek mindegyike kötelezően kitöltendő volt, így az elemzés során hiánytalan adatsorral dolgozhattunk. A családi kommunikáció elemei komponenseinek összefüggésrendszerét az ilyen jellegű kérdések vizsgálataiban bevett eljárásnak számító feltáró faktoranalízis mellett a *többdimenziós skálázás* (multidimensional scaling, MDS) módszerével is vizsgáltuk. Az MDS egy vizualizációs technika, amellyel egymástól különböző távolságokra eső elemek egymáshoz viszonyított helyzete jeleníthető meg, jellemzően egy kétdimenziós koordináta-rendszerben (Hair et al., 2014: 475–518). Bár az MDS alkalmazásainak tipikus eseteiben síkban nem alkotható olyan ábra, amelyen az elemek közt látszó távolságok pontosan megfelelnek az eljárás bemeneteként szolgáló távolságok arányainak, a módszer lényegi eleme, hogy azt a síkbeli elrendezést állítja elő, amelyen a látszólagos és a valódi távolságok közötti eltérések a lehető legkisebbek. Így az MDS-sel konstruált ábra a távolságmátrix lehető legpontosabb síkbeli reprezentációjának tekinthető. Jelen esetben az MDS-t a családi kommunikáció fazettáinak kovarianciastruktúrájának ábrázolására alkalmaztuk, így az elemeknek az egyes fazetták, a távolságoknak pedig az egyes fazettapárok közötti korrelációk felelnek meg. A távolság (d) meghatározására a következő egyenletet alkalmaztuk: $d = 1 - r$, ahol r a Pearson-féle korrelációs együttható. A távolság értéke tehát minden esetben $[0; 2]$ intervallumba esik. Két fazetta közel esik egymáshoz ($d \approx 0$), ha közöttük erős pozitív korreláció található, távolabb ($d \approx 1$), ha egymással gyengén vagy egyáltalán nem korrelálnak, és az erős negatív korreláció felel meg a lehető legnagyobb távolságnak ($d \approx 2$). Ennek az egyszerű távolságkoncepciónak a segítségével más társadalomtudományi területeken is sikeresen tárták fel komplex jelenségegyüttesek viszonyrendszerét: például Schwartz kutatásai alapján megbízhatóan replikálható, robusztus elrendezésben vált ábrázolhatóvá az emberi értékek sokfélesége (lásd például: Schwartz et al. 2012). Ez alapján számítottunk arra, hogy az MDS-elemzés a családi kommunikáció alapvető összetevőinek kapcsolatrendszeréről is újszerű, szemléletes képet nyújthat.

Eredmények és diszkusszió

A két fődimenzióon belül az egyes fazettapárok közötti nulladrendű korrelációkat az 1. és 2. táblázat tartalmazza. Bár e nyers korrelációs mátrixok nem alkalmasak arra, hogy a fazetták közötti viszonyrendszert felfedjék, a két dimenzió között már ezek a táblázatok is mutatnak egy szembeötlő különbséget. A konverzáció esetében (1. táblázat) az egyes fazetták között pozitív és kifejezetten erős korrelációs kapcsolatokat látunk (minden esetben $r \geq 0,462$). Ez arra utal, hogy kérdőívünkben a konverzációs orientációt mérő tételek valóban egyetlen mögöttes dimenzió különféle megnyilvánulásait mérik. Ezt a következtetést erősíti, hogy a konverzációs blokkba tartozó kérdőívtételek megbízhatósági mutatója is igen magas: Cronbach-féle $\alpha = 0,938$. A konverzáció fazettáin végzett feltáró faktoranalízis eredménye szintén azt mutatja, hogy e fazetták közös varianciája jól magyarázható egyetlen közös faktorial. A 3. táblázatban jól látható, hogy a faktorsúlyok mind magasak, tehát a mögöttes konverzációdimenzió egységesen és hatékonyan magyarázza a családok közötti eltéréseket mind a hét jelenség tekintetében (Bartlett-féle szfericitáspróba: $\chi^2(21) = 827,91$, $p < 0,001$; a mintavétel megfelelőségének KMO-mutatója: $MSA = 0,91$).

1. táblázat

A konverzációs orientáció fazettái közötti nulladrendű korrelációk (saját szerkesztés)

Fazetta	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. KONV-1-TÉM	–					
2. KONV-2-IDŐ	,705	–				
3. KONV-3-SPONT	,674	,623	–			
4. KONV-4-ESEM	,681	,773	,627	–		
5. KONV-5-VÉLEM	,738	,647	,654	,706	–	
6. KONV-6-ÉRZ	,708	,724	,716	,761	,712	–
7. KONV-7-DÖNT	,462	,479	,592	,542	,580	,537

2. táblázat

A konformitásorientáció fazettái közötti nulladrendű korrelációk (saját szerkesztés)

Fazetta	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. KONF-1-ÉRTÉK	–						
2. KONF-2-ATT	,153	–					
3. KONF-3-VÉLEM	,443	,071	–				
4. KONF-4-HARM	,014	–,013	–,074	–			
5. KONF-5-KÖT	,026	–,060	–,140	,132	–		
6. KONF-6-ÉRD	,299	,090	,178	–,134	–,267	–	
7. KONF-7-ENG	,263	–,016	,248	,042	,103	,239	–
8. KONF-8-HIER	,274	,009	,302	,001	–,285	,214	,311

3. táblázat

A konverzációs orientáció fazettáinak faktoranalízise (faktorsúlyok) (saját szerkesztés)

Fazetta	Konverzáció
KONV_6_ÉRZ	,88
KONV_4_ESEM	,87
KONV_5_VÉLEM	,86
KONV_1_TÉM	,85
KONV_2_IDŐ	,85
KONV_3_SPONT	,83
KONV_7_DÖNT	,70

A konformitás fazettái ettől egészen eltérő korrelációs mintázatot mutatnak (2. táblázat): a korrelációk az egyes fazetták között jellemzően jóval gyengébbek, sőt, egyes esetekben negatív előjelűek ($-0,285 < r < 0,443$). E kérdőívblokkra vonatkozóan a Cronbach-féle α értéke mindössze 0,506, ami azt jelzi, hogy e tételek összességéről aligha feltételezhető, hogy együttesen alkalmasak egyetlen mögöttes dimenzió megfelelő megbízhatóságú mérésére.²

A konformitás fazettáinak korrelációs mátrixából készített MDS-térképen (2. ábra) egyértelműen megmutatkozik, mi okozza ezen összetevők inkonzisztenciáját. A fazetták, ahelyett, hogy egyetlen, egymással szorosan összefüggő elemekből álló tömböt alkotnának, jól elkülöníthető csoportokba rendeződnek. Az ábra jobb alsó részén látható „szigetcsoporthoz” a konformitásnak azok a fazettái alkotják, amelyek a család homogenitáshoz és annak kikényszerítéséhez kapcsolódnak. A családi kommunikáció következő tényezői tehát összekapcsolódnak: a gyermek nem egyenrangú a szülővel, nem jellemző a partneri viszony (KONF-8-HIER), a gyermektől a szülők feltétlen engedelmességet várnak el (KONF-7-ENG), a szülők nem helyeslik, ha a gyermek az övéktől eltérő véleményt alakít ki (KONF-3-VÉLEM), a szülők arra törekszenek, hogy a gyermek világnézete és értékrendje az övékkel azonos legyen (KONF-1-ÉRTÉK), és a család közös érdeke fontosabb a gyermek egyéni érdekénél vagy preferenciáinál (KONF-6-ÉRD). Együttesen e fazetták a konformitásnak éppen azokat a megnyilvánulási formáit fedik le, amelyet Hesse et al. (2017) *hideg konformitásnak* nevez.

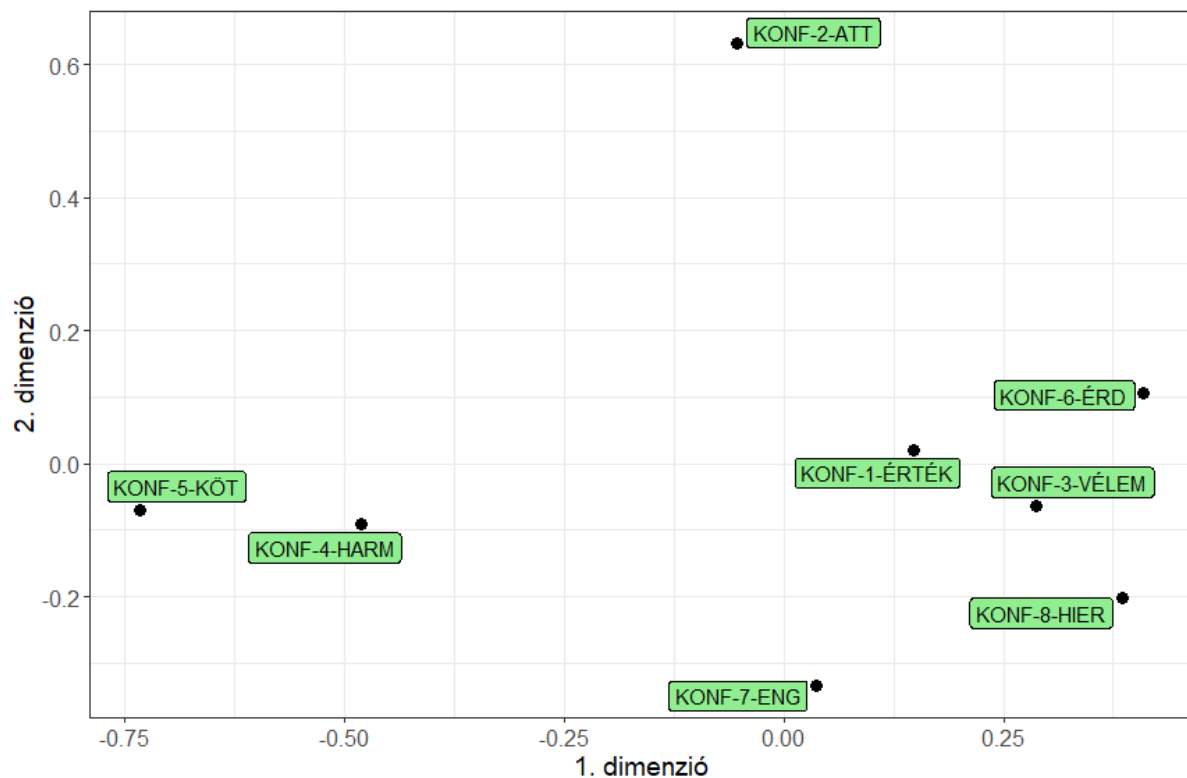
Az ábrán ugyanakkor jól kivehető, hogy a bal alsó régióban található fazetták e hideg jellemzőktől elkülönülnek: a konformitásnak egészen más jellegű megjelenési formája, hogy a családtagok kötődnek egymáshoz, számíthatnak egymásra (KONF-5-KÖT), és hogy a családban békés, harmonikus légkör uralkodik (KONF-4-HARM). E két fazetta a kommunikációs klíma szeretetteljességét fejezi ki, ami lényegében Hesse et al. (2017) *meleg konformitás* aldimenziójának feleltethető meg. E két összetevőcsoport elkülönülése tehát teljes összhangban áll Hesse et al. eredményeivel, és további bizonyítékot jelent arra, hogy a konformitás egydimenziós felfogása a konstrukció túlzott leegyszerűsítése lehet, amelyet a konformitás különféle megnyilvánulási formái közötti korrelációk mintázata nem támaszt alá.

² Az elemzés során öt problémás tételt azonosítottunk, amelyek pont-biszeriális korrelációja a skála összpontszámával negatív előjelű. E tételek kizárásával természetesen „barkácsolható” olyan skála, amely Cronbach-féle α mutatója meghaladja a 0,7-es szintet ($\alpha = 0,702$), tehát már elfogadhatónak minősíthető. Jelen tanulmány célja azonban elsősorban nem a pszichometriai kritériumoknak maradéktalanul megfelelő mérőeszköz megalkotása, hanem egy elméleti probléma tisztázása oly módon, hogy ellenőrizzük, hogy egy tisztán elméleti megalapozású mérőeszközzel nyert adatsor alátámasztja vagy cáfolja-e az elmélet által feltételezett kétdimenziós látens struktúrát.

Ezt az eredményt kapjuk attól függetlenül, hogy a mérőeszközünk empirikusan gyűjtött példákon alapul (Hesse et al.), vagy közvetlenül az elméleti definíció alapján összeállított tételekből áll (mint a jelen tanulmányban).

2. ábra

A konformitás fazettáinak MDS-elemzése (saját szerkesztés)

Megjegyzés: Az ábra jobb alsó sarkában külön klasztert alkotnak a konformitás hideg megnyilvánulási formái, és ezektől világosan elkülönülnek a családtagok egymáshoz való kötődését és a harmonikus családi légkört reprezentáló fazetták a bal alsó sarokban. Az ábra felső részén az attitűdök egyneműsége külön áll: nem sorolható a konformitás két aldimenziójának egyikéhez sem. Az MDS-megoldás illeszkedési mutatói: Kruskal-féle stressz = 0,34; $R^2 = 0,81$.

A 2. ábráról leolvasható további érdekesség, hogy a családtagok attitűdjeinek egyneműsége (KONF-1-ATT) a konformitásnak mind a meleg, mind a hideg megnyilvánulási formáitól elkülönül. Vagyis az, hogy a családtagok hasonló dolgokat kedvelnek-e, hasonló ízléssel rendelkeznek-e, lényegében független attól, hogy mennyire szeretetteljes a család légköre, és attól is, egyébként mennyire törekszenek kikényszeríteni a fegyelmet és világnézeti egyneműséget. Mivel az attitűdök homogenitása egyfajta „kakukktójásnak” látszik, felvethető a kérdés: egyáltalán szükséges-e ezt az elemet a konformitás részének tekintenünk. Kétségtelen, hogy e fazetta eliminálásával világosabb szerkezetű konstrukciót kapunk, amelyben az egyes fazetták egyértelműen besorolhatók a meleg, illetve hideg aldimenziók alá.

4. táblázat

*A konformitás fazettáinak faktoranalízise (mintamátrix; 0,4-nél magasabb faktorsúlyok)
(saját szerkesztés)*

Fazetta	Hideg konformitás	Meleg konformitás	Attitűdök egyneműsége
KONF-7-ENG	,73		
KONF-1-ÉRTÉK	,72		
KONF-3-VÉLEM	,65		
KONF-8-HIER	,60		
KONF-5-KÖT		,84	
KONF-4-HARM		,55	
KONF-6-ÉRD	,41	–,46	
KONF-2-ATT			,89

A MDS-térképen látható mintázatot a konformitás fazettáinak faktoranalízise is alátámasztja. A 4. táblázatban látható mintamátrix faktorsúlyait az első lépésben főkomponens-elemzéssel nyert faktorok ferde (OBLIMIN) forgatásával nyertük³ (Bartlett-féle szfericitáspróba: $\chi^2(28) = 149,67$, $p < 0,001$; a mintavétel megfelelőségének KMO-mutatója: $MSA = 0,59$). Az egyszerűbb áttekinthetőség érdekében a táblázatban a 0,4-nél alacsonyabb faktorsúlyokat elrejtettük. Az eredmények azt mutatják, hogy a konformitás fazettái éppen úgy három fő faktor mentén rendeződnek el, ahogy az MDS-ábrán is megfigyelhető volt a három csoport elkülönülése. A táblázat első oszlopa a *hideg konformitás* faktorának felel meg, a második a *meleg konformitásnak*, a harmadik faktort pedig az attitűdök egyneműsége önállóan képviseli. További érdekes eredmény – amely 2. ábráról közvetlenül nem volt leolvasható –, hogy a családi érdek előtérbe helyezése és az egyéni érdek háttérbe szorítása (KONF-6-ÉRD) nemcsak, hogy távol áll a *meleg konformitás* faktorától, hanem azzal negatív összefüggést mutat: a faktorsúly $-0,46$. Ez pedig felveti annak a lehetőségét, hogy az elméletalkotás során a jelenség kétféleképpen is elhelyezhető. E fazetta jelenlegi értelmezésében („A család az első, akkor is, ha neked nem tetszik!”) egyértelműen a hideg konformitás megnyilvánulása. Ha azonban a fazetta tartalmát megfordítjuk, oly módon, hogy az egyéni érdek kerüljön előtérbe akár a családi érdekekkel szemben is („Az a fontos, hogy te mit szeretnél; a család melletted áll!”), akkor az eredetivel éppen ellentétes jelentésű összetevő a meleg konformitás megnyilvánulásaként is értelmezhető. Érdekes azonban észrevenni, hogy ezzel a megfogalmazásmóddal a fazetta „szeretetteljességet” ugyan kifejezne, de a *konformitás* fődimenzió átfogó jelentésétől már messze kerülne. A konformitás mint konstrukció konzisztenciájának megőrzése érdekében célszerűbb tehát a fazettát eredeti formájában megtartani, és a hideg konformitásdimenzióhoz sorolni. E fazetta potenciálisan kettős szerepétől eltekintve a konformitás hideg és meleg aldimenziója egymástól függetlennek látszik, a két faktor között pusztán egy nagyon gyenge negatív korreláció található ($r = -0,1$).

A fenti eredmények tehát összességében – és Hesse et al. (2017) vizsgálatával egybehangzóan – azt mutatják, hogy a családi kommunikáció hagyományosan konformitásként

³ A ferde forgatási eljárások általában az ortogonális forgatásnál alkalmasabbak arra, hogy elméletalkotás szempontjából valószerű és tisztán értelmezhető faktorokat nyerjünk, hiszen a társadalomtudományi jelenségek világában egy adott problémakörhöz tartozó konstrukciók ritkán függetlenek egymástól (lásd Hair et al. 2014: 114).

felfogott dimenziója nem egységes konstrukció: a családi kommunikációs mintázatok elméletét (Koerner – Fitzpatrick 2002a) közvetlen módon operacionalizáló mérőeszközzel is olyan eredményeket kapunk, amelyek a konformitáson belül egy melegebb és hidegebb (vagy: lágyabb és keményebb, szeretetteljesebb és ridegebb) aldimenzió elkülönítésének szükségességét támasztják alá.

Mielőtt azonban ezt a következtetést véglegesnek tekintenénk, érdemes egy további elemzés eredményeit is figyelembe vennünk, amelyhez hasonló összesítésre Hessének és munkatársainak nem volt lehetősége. A szerzők tanulmányukban kizárólag a konformitás dimenziójára koncentráltak: a konverzációs orientációval kapcsolatban nem gyűjtöttek adatot, így nem volt lehetőségük ellenőrizni felvetésük helyességét az elmélet egészének kontextusában. A jelen tanulmányban alkalmazott mérőeszköz azonban mindkét fődimenziót teljeskörűen lefedi, így a konformitás és konverzáció fazettáinak egymáshoz való viszonya is vizsgálható. A 3. ábrán látható MDS-térkép a családi kommunikáció mind a 15 fazettája közötti korrelációs mátrix alapján készült. Az ábrán jól látszik, hogy a konverzációhoz kapcsolható jelenségek szorosan összetömörülnek az ábra bal oldalán. Ez annak köszönhető, hogy – ahogy az 1. táblázatban láthattuk – a konverzáció fazettái között jellemzően erős pozitív korrelációs kapcsolat van. Ezzel szemben a konformitás fazettái sokkal gyengébb összefüggést mutatnak egymással: erre utal, hogy az MDS-térképen egy jóval szétterülőbb síkrészt foglalnak el. A lényegi újdonság az ábrán azonban az, hogy a meleg konformitást megjelenítő fazetták (KONF-5-KÖT és KONF-4-HARM) rendkívül közel helyezkednek el a konverzáció fazettáinak csoportjához. Ez azt mutatja, hogy a meleg konformitás – vagyis harmóniára való törekvés, és különösen az, hogy a családtagok erősen kötődnek egymáshoz – azokra a családokra jellemző, ahol egyébként a konverzációs orientáció is magas: sokféle témáról, gyakran, szabadon beszélgetnek, és a családot érintő döntéseket is közösen hozzák. Ez pedig felveti egy alternatív elméleti megoldás lehetőségét is: megtehetjük, hogy – Hesse et al. (2017) javaslatától eltérően – megtartjuk a családi kommunikációs klíma tisztán kétdimenziós modelljét; a konformitáson belül nem különítünk el két aldimenziót, hanem a konformitás meleg megnyilvánulásainak mutatózó mintázatokat egyszerűen a konverzációhoz soroljuk. Bár e megoldás elsőre csábítónak tűnhet – hiszen egyszerre őrizzük meg az eredeti elmélet egyszerűségét és a két fődimenzió közötti negatív korrelációt –, ez az átcsoportosítás a két fődimenzió fogalmi meghatározását meglehetősen összezavarná. A kötődés, az egymásra utaltság, a béke és a harmónia fogalmilag mégiscsak a család egységéhez, vagyis a konformitás dimenziója alá tartozik; nehezen lehetne megmagyarázni, miért kerülnek e fazetták egy olyan konstrukció alá, amely lényege a szabad és akadálytalan információáramlás.

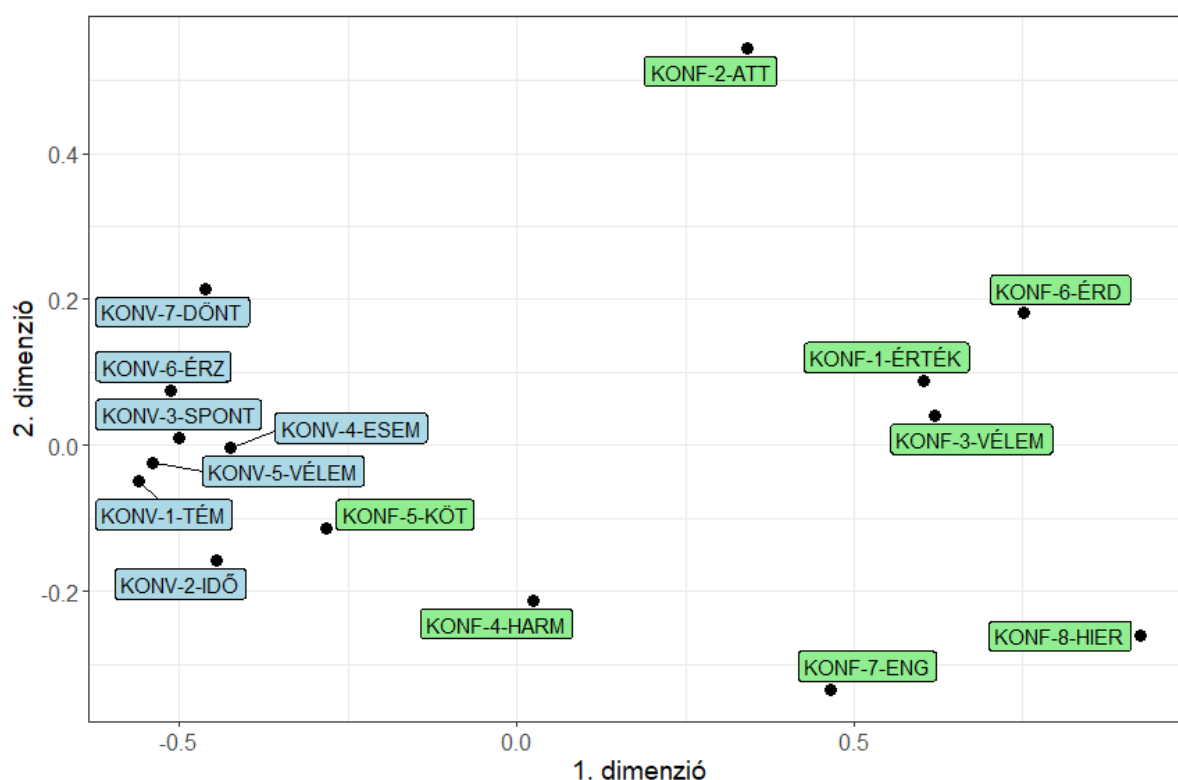
A fenti megfontolások alapján mi Hesse et al. (2017) következtetéseinek mentén látjuk legígéretesebbnek az elmélet és a mérőeszközök továbbfejlesztését. A konformitás meleg, szeretetteljes megnyilvánulási formáinak figyelmen kívül hagyása a családi kommunikáció kutatásának jelentős hiányossága volt az elmúlt évtizedekben. Részben ez a hiányosság adhat magyarázatot arra az általános mintázatra, hogy az empirikus vizsgálatok a konformitást jellemzően negatív következményekkel hozták összefüggésbe. A konformitás „gyengédebb” és „harciasabb” formáinak megkülönböztetése mind az elmélet, mind az operacionalizálás szintjén szükséges lépésnek látszik. Egyrészt, az empirikus vizsgálatok e két konformitástípus függetlenségét támasztják alá; másrészt, e megközelítés jóval árnyaltabb és közvetlenül hasznosíthatóbb képet adna arról, hogy a konformitás mely formái bírhatnak előnyös, illetve káros hatással a gyermek pszichoszociális fejlődésére és felnőttkori életminőségére.

A hideg konformitással kapcsolatos negatív kutatási eredmények, amelyeket e tanulmány elején összegeztünk, természetesen tudományos tények, és nem hagyhatók figyelmen kívül. Ugyanakkor, e vizsgálatokban használt mérőeszköz (RFCP kérdőív) műtermékhatásaként a

szakirodalomban egy rendkívül kiegyensúlyozatlan mintázat jelent meg, amely a felszínes olvasót megalapozatlan következtetésekre vezetheti, és e téves következtetések átültetése például a családterápiás gyakorlatba már kifejezetten ártalmas hatású is lehet. A szakirodalmat felületesen átböngésző olvasó például gondolhatja úgy, hogy már elegendő bizonyíték gyűlt össze a konformitás negatív hatásairól, ezért általában véve szülői részről nem tanácsos a gyermektől semmiféle engedelmességet megkövetelni vagy megkísérelni saját értékrendünket átadni a gyermeknek. Ha az olvasó nem tájékozódik az RFCP-t alkotó tételekről, akár olyan abszurd következtetésekre is juthat, hogy a szoros családi összetartozás és harmónia is ártalmas lehet a gyermek számára, hiszen a tanulmányok absztraktjaiból nem látszik, hogy a konformitás e pozitív megnyilvánulásaira vonatkozó itemeket az RFCP egyáltalán nem tartalmaz.

3. ábra

A családi kommunikáció fazettáinak MDS-elemzése (saját szerkesztés)

Megjegyzés: Az ábrán az elmélet szerint a konverzáció dimenziójához tartozó fazettákat kék, a konformitás fazettáit pedig zöld háttérszín jelöli. A konverzáció fazettái szorosan összetömörülnek az ábra bal szélén, míg a konformitás fazettái láthatóan jóval lazábban kapcsolódnak egymáshoz. Az MDS-megoldás illeszkedési mutatói: Kruskal-féle stressz = 0,23; $R^2 = 0,93$.

Az alapkutatás felelőssége, hogy olyan tudást termeljen, amely a gyakorlati alkalmazás számára egyértelmű támpontokat ad. Jelenleg a családi kommunikáció konformitás dimenziójával kapcsolatos empirikus kutatások e tekintetben jelentős hiányosságokat és valószerűtlen aszimmetriát mutatnak. E problémák két fő okra vezethetők vissza: (1) a családi kommunikációs mintázatok elmélete egyetlen dimenzióként kezel egy jelenségegyüttest, annak ellenére, hogy az empirikus kutatások összetettebb szerkezetet, és az összetevők között gyakran rendkívül gyenge korrelációkat mutatnak; (2) a kutatásokban leggyakrabban használt

mérőeszköz (RFCP) az eredeti elméleti koncepciót hiányosan képzi le, figyelmen kívül hagyva a konformitás pozitív formáit. A jövőben tehát mindenképpen indokolt olyan eszközök fejlesztése, amelyek az új empirikus eredmények alapján korrigált elmélet valamennyi összetevőjét érvényes és megbízható módon mérik. Az új eszközökkel pedig lehetővé válik olyan hipotézisek vizsgálata, amelyek – a konverzációs orientáció mellett – a konformitás gondoskodóbb és ridegebb formáinak különféle hatásairól világosan elkülönített állításokat fogalmaznak meg.

Konklúzió

Kutatásunk eredményei további bizonyítékot szolgáltatnak Hesse et al. (2017) következtetésére, amely szerint a családi kommunikáció kutatásában hagyományosan egységesnek feltételezett konformitásdimenzió valójában két különálló összetevőre bontható. A családokban az egység megteremtését és megtartását célzó kommunikáció hideg (az egységet hierarchikus viszonyokkal, szigorral és az engedelmesség megkövetelésével kikényszerítő) és meleg (az egységet a szeretetteljes légkör és az egymáshoz való érzelmi kötődés által kialakító) formái egymástól függetlenül megjelenhetnek, illetve hiányozhatnak. Vizsgálatunk módszertani újítása, hogy kérdőívünk tételeit deduktív úton konstruáltuk, közvetlenül a Koerner és Fitzpatrick (2002a) eredeti elméleti tanulmányának szövegében azonosított összetevőket operacionalizálva. Bár e megközelítés alapjaiban különbözik Hesse et al. empirikus, az adatközlők tapasztalataiból kiinduló módszerétől, eredményeink a végső következtetés tekintetében egybeesnek. Ezek az eredmények a konformitást kizárólag annak hideg megnyilvánulásain keresztül mérő, és ezáltal a konformitás negatív hatásait kimutató vizsgálatok sorát új megvilágításba helyezik, felvetve annak lehetőségét, hogy e hatások nem a család szoros összetartozásának, hanem az azt megteremtő „eszköztár” jellegének tudhatók be.

Következtetéseinket ezen a ponton azonban óvatosan érdemes kezelnünk, hiszen az egyetemi hallgatókból vett kényelmi mintánk nem teszi lehetővé az eredmények általánosítását szélesebb populációra. A jövőben fontos lenne az adatgyűjtést egy magasabb elemszámú és heterogénebb, reprezentatív mintán megismételni, és a jelen feltáró kutatásban megmutatkozó struktúrát célzott, hipotézistesztelő eljárásokkal megerősíteni. A családi kommunikáció mintázatainak pontosabb elméleti megértése mellett e további kutatásoknak fontos hozadéka lehet egy új mérőeszköz megalkotása, amely a korábbiaknál teljeskörűbben és érvényesebb módon képezne le a családok kommunikációs klímájának sokféleségét. Egy megfelelően validált, igazolt konvergens, diszkrimináns és prediktív érvényességgel bíró kérdőív nemcsak a kommunikációkutatásban, hanem a családterápia mindennapi gyakorlatában is közvetlenül hasznosítható lenne.

IRODALOM

- Aloia, Lindsey S. (2020) Parent–child relationship satisfaction: The influence of family communication orientations and relational maintenance behaviors. *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 28/1. 83–89.
<https://doi.org/10.1177/1066480719896561>
- Bowlby, John (1969) *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment*. New York, Basic Books.
- Bowlby, John (1973) *Attachment and loss, Vol. 2: Separation*. New York, Basic Books.
- Bowlby, John (1980) *Attachment and loss, Vol. 3: Loss, sadness, and depression*. New York, Basic Books.
- Bryman, Alan (2012) *Social research methods* (4th ed.). Oxford, Oxford University Press.
- Buehler, Emily M. – Jenny L. Crowley – Ashley M. Peterson – Jennifer A. Jackl (2022) Family communication patterns, mediated communication, and well-being: A communication interdependence perspective on parent–adult child relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 0/0. 1–23. <https://doi.org/10.1177/02654075221145628>
- Cole, Michael – Sheila R. Cole (2006) *Fejlődéslélektan* (második, átdolgozott kiadás). Budapest, Osiris Kiadó.
- Coleman, John C. (1980) *The nature of adolescence*. London, Methuen.
- Darling, Nancy – Laurence Steinberg (1993) Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113/3. 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Deci, Edward L. – Richard M. Ryan (eds.) (2002) *Handbook of self-determination research*. New York, University of Rochester Press.
- Dorrance Hall, Elisabeth – Samantha J. Shebib – Kristina M. Scharp (2021) The mediating role of helicopter parenting in the relationship between family communication patterns and resilience in first-semester college students. *Journal of Family Communication*, 21/1. 34–45. <https://doi.org/10.1080/15267431.2020.1859510>
- Fitzpatrick, Mary Anne (2004) Family communication patterns theory: Observations on its development and application. *Journal of Family Communication*, 4/3–4. 167–179. <https://doi.org/10.1080/15267431.2004.9670129>
- Gettings, Patricia E. – Jenna McNallie (2021) Examining grandparents’ perceptions of expectations and family communication patterns in the development of grandparent–grandchild relationships. *Journal of Family Communication*, 21/4. 287–305. <https://doi.org/10.1080/15267431.2021.1976183>
- Hair, Joseph F. Jr. – William C. Black – Barry J. Babin – Rolph, E. Anderson (2014) *Multivariate data analysis* (7th ed.). Harlow, Essex, Pearson Education Limited.
- Hesse, Colin – Emily A. Rauscher – Rebecca Budesky Goodman – Monica A. Couvrette (2017) Reconceptualizing the role of conformity behaviors in family communication theory. *Journal of Family Communication*, 17/4. 319–337. <https://doi.org/10.1080/15267431.2017.1347568>
- Jiao, Jian (2021) Family communication patterns and emerging adults’ attachment with parents and romantic partners. *Communication Research Reports*, 38/4. 229–240. <https://doi.org/10.1080/08824096.2021.1922373>
- Jiao, Jian – Jingyu Wang – Xiaolei Fu (2022) Family communication patterns and young adults’ trait autonomy over time. *Personal Relationships*, 29/3. 416–424. <https://doi.org/10.1111/pere.12440>

- Kauer, Trevor – Tricia J. Burke (2023) The mediating role of social control in the relationship between family communication patterns and emerging adults' weight-related outcomes. *Southern Communication Journal*, 88/2. 103–116.
<https://doi.org/10.1080/1041794X.2022.2130966>
- Koerner, Ascan F. – Mary Anne Fitzpatrick (2002a) Toward a theory of family communication. *Communication Theory*, 12/1. 70–91.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2002.tb00260.x>
- Koerner, Ascan, F. – Mary Anne Fitzpatrick (2002b) Understanding family communication patterns and family functioning: The roles of conversation orientation and conformity orientation. *Annals of the International Communication Association*, 26/1. 36–65.
<https://doi.org/10.1080/23808985.2002.11679010>
- Koerner, Ascan F. – Mary Anne Fitzpatrick (2006) Family communication patterns theory: A social cognitive approach. In: Dawn O. Braithwaite – Leslie A. Baxter (2006 szerk.) *Engaging theories in family communication: Multiple perspectives*. Thousand Oaks, CA, Sage. 50–65. <https://doi.org/10.4135/9781452204420.n4>
- Koerner, Ascan F. – Paul Schrodt (2014) An introduction to the special issue on family communication patterns theory. *Journal of Family Communication*, 14/1. 1–15.
<https://doi.org/10.1080/15267431.2013.857328>
- Main, Mary – Nancy Kaplan – Jude Cassidy (1985) Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50/1–2. 66–104. <https://doi.org/10.2307/3333827>
- McLeod, Jack M. – Steven H. Chaffee (1972) The construction of social reality. In: James T. Tedeschi (1972 szerk.) *The social influence processes*. Chicago IL, Aldine-Atherton. 50–59.
- McLeod, Jack M. – Steven H. Chaffee (1973) Interpersonal approaches to communication research. *American Behavioral Scientist*, 16/4. 469–499.
<https://doi.org/10.1177/000276427301600402>
- McNallie, Jenna – Patricia E. Gettings (2022) Trust as a mediator between family communication patterns and relational maintenance in grandparent–adult child–grandchild relationships. *Communication Quarterly*, 70/3. 227–249.
<https://doi.org/10.1080/01463373.2022.2036214>
- Ritchie, L. David – Mary Anne Fitzpatrick (1990) Family communication patterns: Measuring intrapersonal perceptions of interpersonal relationships. *Communication Research*, 17/4. 523–544. <https://doi.org/10.1177/009365090017004007>
- Schrodt, Paul (2020) Emotion labor with parents as a mediator of family communication patterns and young adult children's mental well-being. *Journal of Family Communication*, 20/1. 66–81. <https://doi.org/10.1080/15267431.2019.1661250>
- Schwartz, Shalom H. – Jan Cieciuch – Michele Vecchione – Eldad Davidov – Ronald Fischer – Constanze Beierlein – Alice Ramos – Markku Verkasalo – Jan-Erik Lönnqvist – Kursad Demirutku – Ozlem Dirilen-Gumus – Mark Konty (2012) Refining the theory of basic individual values. *Personality Processes and individual differences*, 103/4. 663–688. <https://doi.org/10.1037/a0029393>
- Segrin, Chris – Jian Jiao – Jingyu Wang (2022) Indirect effects of overparenting and family communication patterns on mental health of emerging adults in China and the United States. *Journal of Adult Development*, 29. 205–217.
<https://doi.org/10.1007/s10804-022-09397-5>

- Szkody, Erica – Cliff McKinney (2021) Family communication patterns and relationship quality between emerging adults and their parents. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38/11. 3177–3197. <https://doi.org/10.1177/02654075211027217>
- Tanis, Martin – Moniek Buijzen (2021) Shielding SNS content from parents: A survey investigating perspectives of emerging adults who have recently left the parental home. *Communication Research Reports*, 38/1. 1–11. <https://doi.org/10.1080/08824096.2020.1867090>
- Thomas, Sarah N. – Shelly R. Hovick (2021) The indirect effect of family communication patterns on young adults' health self-disclosure: Understanding the role of descriptive and injunctive norms in a test of the integrative model of behavioral prediction. *Communication Reports*, 34/3. 121–136. <https://doi.org/10.1080/08934215.2021.1924213>
- Zhou, Han-yu – Wen-qi Zhu – Wen-yi Xiao – Ya-ting Huang – Ju Kang – Zheng Hong – Yan Chao (2023) Feeling unloved is the most robust sign of adolescent depression linking to family communication patterns. *Journal of Research on Adolescence*, 33/2. 418–430. <https://doi.org/10.1111/jora.12813>

Függelék – A vizsgálatban alkalmazott kérdőív tételei

Az egyes tételek azonosítója a következő elemekből áll: (1) az adott fazetta azonosítója (lásd „Módszer” fejezet), (2) a tétel sorszáma az adott fazettán belül, (3) a tétel jellege: P = pozitív/egyenes, N = negatív/fordított.

Sorszám	Azonosító	A tétel szövege
10.	KONV-1-TÉM-1-P	A családban szabadon beszélgettünk sokféle témáról.
18.	KONV-1-TÉM-2-N	Általában a teendőkről, feladatokról beszéltünk egymással; más téma ritkán került szóba.
8.	KONV-1-TÉM-3-P	A családban nem voltak tabutémák.
24.	KONV-1-TÉM-4-N	Bizonyos dolgokról nem lehetett beszélni a családban.
32.	KONV-2-IDŐ-1-P	Ha csak tehetjük, mindennap beszélgettünk egymással.
14.	KONV-2-IDŐ-2-N	Ritkán voltak közös, családi beszélgetések.
29.	KONV-3-SPONT-1-P	Bármikor odamehettem a családtagjaimhoz, ha valamit el akartam mesélni, mindig meghallgattak.
21.	KONV-3-SPONT-2-N	Volt olyan családtagom, akivel nem szívesen kezdeményeztem beszélgetést, mert úgy éreztem, úgysem figyel, mert elfoglalt, vagy jobban érdekli, amit éppen csinál, mint én.
11.	KONV-4-ESEM-1-P	Sokszor elmeséltük otthon egymásnak, mi történt velünk.
4.	KONV-4-ESEM-2-N	Keveset tudtunk egymás életéről.
2.	KONV-5-VÉLEM-1-P	Mindenki szabadon elmondhatta a véleményét, akkor is, ha nem mindenben értettünk egyet.
19.	KONV-5-VÉLEM-2-N	Nem sokat beszéltem otthon arról, mit gondolok a világ dolgairól.
33.	KONV-6-ÉRZ-1-P	Az örömeinket és bánatainkat mindig megbeszéltük egymással.
20.	KONV-6-ÉRZ-2-N	Néha úgy éreztem, otthon senkit sem érdekel, hogy engem valami bánt, vagy hogy valaminek örülök.
5.	KONV-7-DÖNT-1-P	A családot érintő döntésekről (pl. közös délutáni program, nyaralás, autóvásárlás, költözés) mindig megkérdezték és meghallgatták az álláspontomat.
7.	KONV-7-DÖNT-2-N	A legtöbb dologban a felnőttek a gyerek(ek) megkérdezése nélkül döntöttek.

Sorszám	Azonosító	A tétel szövege
25.	KONF-1-ÉRTÉK-1-P	A szüleimnek fontos volt, hogy átadják azokat az értékeket, amelyek számukra fontosak.
23.	KONF-1-ÉRTÉK-2-N	A szüleim úgy gondolták, mindenkinek magának kell megtalálnia, mit tart fontosnak az életben.
9.	KONF-1-ÉRTÉK-3-P	A szüleim szerették volna, ha a világnézetem hasonló az övékhez.
27.	KONF-1-ÉRTÉK-4-N	Természetes volt, hogy politikai vagy vallási kérdésekről másképp gondolkodunk, és így fogadtuk el egymást.
16.	KONF-2-ATT-1-P	Előfordult, hogy a szüleim és/vagy a testvére(i)m leszóltak vagy kinevettek azért, mert nekem más dolgok (pl. filmek, zenék, ruhák) tetszettek, mint nekik.
34.	KONF-2-ATT-2-N	Sok mindenben nagyon különbözött az ízlésünk.
35.	KONF-3-VÉLEM-1-P	Ha valamiről másképp gondolkodtam, hosszasan próbáltak meggyőzni, hogy az ő véleményük a helyes.
22.	KONF-3-VÉLEM-2-N	Ha egy kérdésben eltérő volt a véleményünk, elmondták, hogy nem értenek velem egyet, de ezzel általában le is zártuk az ügyet.
36.	KONF-4-HARM-1-P	Fontos volt, hogy békesség legyen otthon, és ne veszekedjünk egymással.
15.	KONF-4-HARM-2-N	Természetesnek tekintettük, hogy egy családban vannak kisebb viták.
1.	KONF-5-KÖT-1-P	Folyamatosan érezni lehetett, hogy egy család vagyunk, és mindig számíthatunk egymásra.
26.	KONF-5-KÖT-2-N	A szüleim függetlenségre neveltek, és arra, hogy nézzek szembe a saját döntéseim következményeivel.
30.	KONF-5-KÖT-3-P	Egyértelmű volt számunkra, hogy fontosabbak vagyunk egymásnak, mint a barátok és más ismerősök.
3.	KONF-5-KÖT-4-N	Néha úgy éreztem, szüleim számára fontosabbak a barátaik és a munkájuk, mint én.
6.	KONF-6-ÉRD-1-P	Fontos volt, hogy segítsek otthon; a játék és a szórakozás csak ezután következhetett.
17.	KONF-6-ÉRD-2-N	Igyekeztünk úgy szervezni az életet, hogy mindenkinek jusson elég ideje arra, amit igazán szeret csinálni; ebben nem korlátoztuk egymást.
28.	KONF-7-ENG-1-P	Amikor kicsi voltam, a szüleimnek fontos volt, hogy mindig szót fogadjak, és jó gyerek legyek.

Sorszám	Azonosító	A tétel szövege
13.	KONF-7-ENG-2-N	Úgy érzem, eléggé szabadon voltam engedve kisgyerekként; a szüleim nem nagyon fegyelmeztek.
31.	KONF-8-HIER-1-P	Mikor a szüleimmel beszéltem, nem tekintettek egyenrangú partnernek; inkább azt éreztem, hogy egy gyereknek tudnia kell, hol a helye.
12.	KONF-8-HIER-2-N	A szüleim már gyermekkoromban is sok esetben felnőttként kezeltek engem.